DANSKE MUSEER

2

MAJ
1990

Danekræ

Danekræ er et nyt begreb inden for den danske naturhistorie og museumsverden – og det danske sprog.
Fra 1. januar 1990 betegner danekræ jordfundne naturhistoriske genstande, der er af så speciel betydning at de bør tilhøre samfundet – os alle.
Det er en glædelig nyskabelse der må hilses med tilfredshed – og nogen stolthed, da Danmark er blevet et foregangsland.
Ordet danekræ minder om det velkendte 300-årige danefæ, og det er fuldt bevidst. *Danefæ* er de kulturhistorisk mest betydningsfulde menneskeskabte, herreløse genstande fra fortiden. *Danekræ* er tilsvarende de naturskabte danske genstande, hvis kulturelle værdi er lige så uomtvistelig.
Danekræ-reglerne er blevet indført som en naturlig følge af befolkningens stigende interesse i og forståelse for naturen. Flere og flere går på jagt efter genstande fra Danmarks naturhistoriske fortid, enten for at øge sin privatsamling eller for at sætte nogle pæne stykker på reolen.
Denne øgede interesse er absolut positiv, men i den danske jord og undergrund findes genstande af en så helt exceptionel betydning, at de ikke bør tilhøre en enkelt eller nogle få.
Museumsloven bestemmer, at den der i Danmark efter 1. januar 1990 finder en botanisk eller en zoologisk genstand af fossil eller subfossil oprindelse eller en geologisk genstand – alle af enestående videnskabelig eller udstillingsmæssig værdi – skal tilbyde staten genstanden.
Når der står fossil skyldes det at danekræ-reglerne ikke gælder for truede nulevende (recente) planter og dyr, der er beskyttede af naturfredningsloven og jagtloven.
Finder man – eller kommer man i besiddelse af – en genstand der må formodes at være af danekræ-kvalitet, skal man henvende sig til et af de 10 danske statslige eller statsstøttede naturvidenskabelige museer. Her vil man altid få den nødvendige faglige bistand.
Hvis man ikke skulle kende det nærmeste eller det specielle naturvidenskabelige museum, vil man kunne få oplysning herom på sit stedlige museum. Museumsverdenen er en samvirkende helhed.
Det er Statens Museumsnævn der – efter en omhyggelig naturvidenskabelig bedømmelse – træffer endelig afgørelse om en naturhistorisk genstand skal erklæres for danekræ.
Hvis genstanden erklæres danekræ, skal Statens Museumsnævn fastsætte en kontant godtgørelse til finderen eller besidderen. Godtgørelsens størrelse bestemmes af genstandens værdi og sjældenhed, og af den omhu hvormed finderen har sikret genstanden.
Straffebestemmelserne for overtrædelse af danekræ-reglerne er ganske de samme som for overtrædelse af danefæ-bestemmelserne. Men det går vi let henover, for i et oplyst land som vort skulle det ikke blive nødvendigt at tage dem i anvendelse.

Poul Graff-Petersen
Geologisk Museum

PÅ TOMANDSHÅND MED OLSEN I ODDER

De to foregående numre af DANSKE MUSEER, har bragt debatindlæg om såvel økonomien som administrationen af arkæologien i Danmark.
På denne baggrund har Niels H. Andersen, Moesgaard interviewet rigsantikvar Olaf Olsen.

Af Niels H. Andersen

Ved mine lørdagsindkøb i Kvickly i Odder møder jeg (i vinafdelingen) vor rigsantikvar Olaf Olsen, og da der i Danske Museer har været et par artikler om arkæologiens arbejdsvilkår i Danmark kom vi forleden ganske naturligt til at tale om dem. Vi besluttede os til at gå ind i cafeteriet (i rygeafdelingen) for at få en snak, da Olaf Olsen gerne vil kende mine synspunkter, ligesom jeg gerne vil kende hans.

NHA: *I de sidste par numre af Danske Museer har der været et par artikler der udtrykker en vis utilfredshed med den måde man fra rigsantikvaren administrerer de arkæologiske nødudgravninger. Mener du som ansvarlig for denne administration at det fungerer godt?*

OO: Ja, det mener jeg. Og jeg véd fra tilkendegivelser fra talrige fagfæller, at de fleste mener det samme. Men man skal selvfølgelig tage al kritik alvorlig, når den – som her – fremsættes af højt respekterede kolleger. De to indlæg i Danske Museer havde forskelligt ærinde. Karen Løkkegaard Poulsen ønskede især, at man ville prioritere de østdanske museers ønsker om § 26-midler til nødudgravninger højere. Hun fik i samme nummer af Danske Museer svar fra Steen Hvass, der er næstformand i Det arkæologiske Nævn. Det kan jeg tilslutte mig 100% og dertil føje, at der ved fordelingen af midlerne for første halvdel af 1990, som netop er foretaget, var en så påfaldende mangel på ansøgninger fra store dele af Østdanmark, at det faktisk ville have været umuligt at gennemføre en »positiv særbehandling« i overensstemmelse med Karen Løkkegaards ønsker.

Det andet indlæg, der kom fra Steen W. Andersen, rettede sig mere centralt mod administrationen i Rigsantikvarens arkæologiske Sekretariat (RAS), og det er vel især det, du ønsker at høre min mening om. Her vil jeg indledningsvis sige, at RAS i hovedsagen fungerer som Det arkæolo-

giske Nævns forlængede arm. Du har jo selv været medlem af nævnet og véd, at vi dér gennemgår alle ansøgninger samvittighedsfuldt, og at jeg helt konsekvent følger de prioriteringer, som nævnet når til enighed om. Og det har til dato været dem alle! Det har fra første dag været et særkende for DAN, at vi taler os til rette om fordelingen af § 26-midlerne. Jeg erindrer ikke ét tilfælde, hvor vi har måttet stemme om prioriteringen, men derimod hundreder, hvor vi har haft livlige kollegiale diskussioner, som vi alle har lært kolossalt meget af.

Er midlerne for få?

NHA: *Mener du at en bevilling på 3,4 millioner kr. er tilstrækkelig til at redde den kulturarv, som ødelægges i disse år – i de år hvor du som rigsantikvar har ansvaret for at denne kulturarv bevares?*
OO: Beløbet på 3,4 millioner, der er afsat på årets finanslov til nødudgravninger og hvad deraf følger, er bestemt ikke tilstrækkeligt. Vi ville kunne bruge både det dobbelte og tredobbelte uden at kunne anklages for at frådse. Det mest problematiske er, at vi må falde fra i tilfælde, hvor der er brug for særlig mange penge, f.eks. til store gravpladser og byudgravninger, der kan være særdeles ressourcekrævende. Her har jeg så – med vekslende udbytte – hjulpet museerne med at finde midler fra fonde o.lign., men også det kan kun mindske problemet, ikke afhjælpe det. I øvrigt skal man være opmærksom på, at rigsantikvarens 3,4 millioner kroner kun er til brug på steder, hvor indgreb i arkæologiske levn foretages af private. De offentlige myndigheder, som jo selv skal bekoste de arkæologiske undersøgelser, der affødes af deres anlægsarbejder, må årligt af med mindst ti millioner kroner til dette formål. Med disse tretten-fjorten millioner

kan vi redde mange vigtige arkæologiske fund og informationer, der ellers ville være gået tabt. Men sandelig ikke det hele. I virkeligheden er de ødelæggelser, der sker, helt uoverskuelige, især på grund af landbrugets kraftige mekanisering. Målinger har vist, at f.eks. overpløjede dysser og andre gravhøje siden 1960'erne er blevet 1 centimeter lavere pr. år og en tilsvarende nedslidning er iagttaget på bopladser, hvor ploven æder sig dybere og dybere ned. Det må bekymre os alle. I Danmark har vi måske 100.000 overpløjede gravhøje, som endnu er synlige i landskabet, men snart vil være borte. Hvis vi regner med, at det i gennemsnit koster 25.000 kr. at udgrave en høj, skulle vi altså bruge 2,5 milliarder kroner til at grave dem. Selv fordelt over 20 eller 30 år ville det være uoverskueligt mange penge i den nuværende økonomiske situation. Vi må derfor i DAN foretage en endog meget barsk prioritering af opgaverne.
NHA: *Det vil sige at vi har 3,4 mill. om året, hvor nogle vil mene vi burde have 100 mill.! Mener du det er tiden, hvor der bør ske en stramning af lovens tekst, bør det være sådan at alt skal udgraves og evt. at »skadevolderen« skal betale for at få fortidsmindet fjernet?*
OO: Helt uanset hvad man måtte mene om det ønskelige i en sådan lovændring, er det min bestemte mening, at den ville være umulig at gennemføre i Danmark. Bestemmelsen ville stride mod ånden i dansk lovgivning, og den ville møde så stærk modstand fra mægtige interesseorganisationer, at den ville blive taget af bordet i samme øjeblik, som den blev fremsat. Der er derfor for så vidt ingen grund til at spilde tid på at diskutere, om vi burde have sådanne »svenske tilstande« eller ej. Men jeg vil da gerne tilkendegive, at jeg selv ikke ville gå ind for at kræve betaling fra private, der støder på arkæologiske fund under markarbejde eller byggeri. Det ville ødelægge det helt usædvanligt stærke tillidsforhold, vi i Danmark har mellem jordens brugere og arkæologerne. Denne tillid er umistelig, fordi det er den, der bevirker, at vi næsten altid får indberetninger, når der gøres arkæologiske fund. Vi er derfor ikke glade ved at skulle fungere som arkæologisk politi. Vejen frem er den samme, vi har betrådt gennem næsten to hundrede år, og den hedder: samarbejde og oplysning. Det nye, der er kommet til, er først og fremmest muligheden for planlægning over længere tid i samarbejde med de lokale myndigheder, der varetager arealplanlægningen. Dette arbejde fungerer fantastisk godt på de steder, hvor de to parter har fundet hinanden.

Prioritering

NHA: *Det er meget godt, men når vi nu ikke kan udgrave alle 100.000 gravhøje i løbet af de næste 30 år, hvordan udvælger vi så de*

høje der skal udgraves, og dem der bare skal ødelægges?
OO: Det arkæologiske Nævn har i de senere år afholdt en række prioriteringsmøder, hvor kolleger fra hele landet er mødtes for at drøfte, hvor man med størst fordel kan sætte ind over for forskellige typer af jordfaste arkæologiske levn. Og som jeg allerede har nævnt, debatteres prioriteringen livligt i DAN på fordelingsmøderne. Derudover ville det være ønskeligt, at arkæologerne i de enkelte områder, f.eks. amtsvis, sammen udarbejdede planer for, hvad der især må anses for vigtigt at få undersøgt i den næste halve snes år – og så huske at underrette DAN derom!
NHA: *Synes du det er rimeligt at museerne for egne midler skal foretage prøveudgravninger af et objekt før de søger rigsantikvaren om midler. Museumslovens § 26 siger jo at rigsantikvaren skal afholde udgifterne?*
OO: Jamen rigsantikvaren – og altså Det arkæologiske Nævn – kan jo ikke vide, hvad der bør gives penge til, før der fra de lokale museer foreligger en sagkyndig bedømmelse, og den vil ofte forudsætte en prøveudgravning. At det er museerne selv der må bekoste sonderinger, er helt naturligt. Varetagelsen af arkæologiske opgaver er jo et af deres vigtigste formål. Desværre er der museer, der har helt urimeligt små udgravningsbevillinger i forhold til størrelsen af det område, hvor de varetager den arkæologiske overvågning. Dette er bl.a. tilfældet i Sønderjylland, hvor museet i Haderslev fører arkæologisk tilsyn, men så at sige intet har at grave for. Det er utvivlsomt denne absurde situation, der ligger bag Steen W. Andersens forslag om at lægge rigsantikvarens bevillinger direkte ud til amterne.

Administrationen

NHA: *Rigsantikvarens arkæologiske Sekretariat, kaldet RAS, er jo sekretariat for både rigsantikvaren og for DAN. Ifølge Finansloven har du ca. 3,4 mill. kr. til at foretage udgravninger for og ca. 3,2 mill. kr. til administrationen, er det ikke et stort beløb til administration?*
OO: RAS gør sandelig meget andet end at administrere de 3,4 millioner. Rigsantikvaren er jo ansvarlig for det tre gange så store beløb, der betales til udgravninger af offentlige anlægsmyndigheder, og disse sager kræver ofte lange og besværlige forhandlinger. Desuden yder RAS en omfattende konsultativ virksomhed, både over for museerne og myndighederne. De 3,2 millioner til administrationen omfatter foruden lønninger, kontordrift, rejser mv. også udgifterne til DAN's møder samt udarbejdelsen og udgivelsen af årbogen »Arkæologiske udgravninger i Danmark« og ajour-føringen af »Arkæologisk felthåndbog«.
Sekretariatsfunktionerne for DAN og publikationerne beslaglægger alene noget i retning af to årsværk. Endelig lægger jeg megen vægt på, at RAS' medarbejdere ikke udvikler sig til kontorgeneraler, men holder deres feltarkæologiske erfaring vedlige og markerer sig ved selvstændig forskning. Derfor deltager de i markarbejdet, i reglen hidkaldt af museerne, i det omfang de øvrige opgaver tillader det. Ad den vej kanaliseres der således reelt midler fra RAS' administration til nødudgravningsarbejdet.
NHA: *Mener du, man kan forenkle sagsbehandlingen af § 26 sager, evt. ved som foreslået at lægge sagsbehandlingen ud til amtsmuseumsrådene?*
OO: Det er en smuk decentral tanke. Men en gennemførelse ville have utilsigtede følger. Bl.a. ville det administrativt blive dyrt, hvis hvert af de 15 amtsmuseumsråd skulle tilegne sig den sum af viden om paragrafferne og erfaring fra deres udmøntning, som nu er samlet i RAS og Det arkæologiske Nævn. Ved en ligelig fordeling til amterne ville der kun blive nogle få hundrede tusinde kroner til hver. Hvad ville man så gøre i et amt, hvor der pludselig opstod en ny Sejlflod-sag, der krævede mere end den samlede årlige bevilling? I dag har vi i det mindste mulighed for at fordele de for få midler på den fagligt set mest forsvarlige måde. Og vi har erfaring for, at der kan ske betydelige forskydninger fra år til år i behovet i de enkelte amter. Det arkæologiske Nævn er et fremragende prioriteringsinstrument, og RAS er uundværligt, når det gælder om at vurdere, hvordan den antikvariske lovgivning skal tolkes. At slå dette system i stykker ville være fatalt. Man bedes venligst betænke, at § 26-midlerne ikke er faste tilskud til amtsmuseumsrådenes kasser, men penge til aktuelle redningsaktioner, hvor de måtte opstå.
NHA: *I DAN er der 9 medlemmer, Nationalmuseet har 2 pladser plus direktøren, Universiteterne har 2 medlemmer, Skov- og Naturstyrelsen har 1 medlem og museerne har 3 medlemmer. Synes du ikke at museerne er meget underrepræsenteret, når man tænker på at det er museerne der i praksis udfører § 26 arbejdet?*
OO: I Det arkæologiske Nævn stemmer vi meget sjældent om noget som helst vi foretrækker at tale os til rette, og det kan vi i almindelighed også. Der er altså ikke tale om fløje, som kan afbalanceres mod hinanden. Men eftersom en meget be-

Rigsantikvarens Arkæologiske Sekretariat

tydelig del af DAN's tid optages af § 26-sager og andre problemer, hvor de lokale museer er impliceret, ligger der et særligt stort arbejdspres på de tre medlemmer, der kommer herfra. Ved sidste museumslovrevision indstillede jeg både i min egenskab af rigsantikvar og på Det arkæologiske Nævns vegne, at antallet af repræsentanter fra lokalmuseerne forøgedes. Det kom der ikke noget ud af, men vi må prøve igen næste gang.

For mange kasketter?

NHA: *Mener du det er heldigt at du sidder i en dobbeltstilling? Du er jo både direktør for Nationalmuseet, med de interesser der ligger her, samt rigsantikvar med ansvar for vore fortidsminder, i hvert fald dem der ikke er fredet?*
OO: Min dobbeltstilling har i hvert fald indtil nu ikke givet mig samvittighedskonflikter, og jeg anser den for at være til fordel både for det antikvariske arbejde og for Nationalmuseet. Den autoritet og prestige, der automatisk følger med en så stor stilling, giver rigsantikvarens ord en ekstra vægt, som kan være af stor betydning ved vanskelige forhandlinger, både med offentlige myndigheder, organisationer og stærke private kræfter. Jeg tror, at man skal tænke sig meget, meget godt om, før man skrider til at skille de to stillinger.

Skal flere betale?

NHA: *Ved den sidste lovrevision havde DAN og Rigsantikvaren en række ønsker til udvidelse af kredsen af betalere i forbindelse med § 26, jeg tænker bl.a. på saneringsog boligselskaber, der betragtes som private til trods for at de procentvis modtager store offentlige tilskud. Vil du stadig arbejde for at sådanne selskaber i § 26 sammenhæng skal betragtes som offentlige selskaber, der selv skal betale for arkæologiske undersøgelser?*
OO: Ja, sandelig! Det var en af de største skuffelser ved sidste lovrevision, at et så rimeligt krav ikke kunne gennemføres. Det ville have givet os henved to millioner kroner mere til nødudgravningerne, og det ville have skabt klare linjer, hvor vi i dag ofte må slås med forsøg på at kanalisere hel- eller halvoffentlige anlægsarbejder over i den private sektor, hvor det er rigsantikvaren, der skal betale for udgravningerne. Men der er også andre områder, hvor lovgivningen trænger til ændringer. Således er det helt urimeligt, at det ved råstofudvindingerne, hvor der er meget store penge at tjene for jordejerne, er rigsantikvaren, der skal betale for de arkæologiske undersøgelser forud for grusgravningen. Der findes ganske vist en råstofafgift, men den får vi i dag ingen andel i. Dette forhold søger vi nu ændret i forbindelse med revisionen af råstofloven.
NHA: *Tror du vi er for dårlige til at formidle hvad det i virkeligheden koster at lave arkæologiske udgravninger? Jeg tænker på, at et Andelsboligselskab bruger måske 40.000 kr. i timen, når de opfører lejligheder, men de er åbenbart ikke villige til at betale 25.000 kr. for at få fjernet en overpløjet gravhøj, der ligger midt i byggeriet, en udgift som rigsantikvaren så skal afholde, en udgift der så går fra andre undersøgelser.*
OO: Jeg synes egentlig, at vi i arkæologien er ganske flinke til at sprede kendskabet til, hvad vi gør, og der er i hvert fald en betydelig interesse i offentligheden for vore udgravninger. Problemet er snarere, at alle i dag er trængte, når det gælder penge. Det gælder også boligselskaberne, så rige de end måtte forekomme os. I alle dele af samfundet må de, der tager sig af økonomien, bruge en større og større part af deres tid og kræfter på at forsøge at lempe udgifter over på andre.
NHA: *Man har bebrejdet dig, at du fører en for lav profil og underspiller de vanskeligheder, som de manglende bevillinger stiller arkæologien i?*
OO: Jeg slører ikke de vanskeligheder, vi står i. Hvorfor skulle jeg dog det? Men jeg har ingen tiltro til, at jeg ville gavne vor sag ved at stille mig op og råbe højt alle vegne. Det forekommer mig heller ikke helt anstændigt at gøre det i en tid, hvor der sker smertelige nedskæringer på mange andre vigtige områder i samfundet, f.eks. i den sociale sektor og sundhedsvæsenet. Men jeg taler vor sag der, hvor jeg mener, at det vil gavne. Og jeg tror, at en rolig stemme på rette tid og sted høres bedre end et skingert hyl. □

Dansk ICOM

minder alle danske museer om den mærkat som i februar er udsendt til opsætning ved indgangen, som fortæller enhver museumsmedarbejder, at her har han/hun gratis adgang mod forevisning af sit ICOM-medlemskort.

Det er vigtigt, at museets medarbejdere – især dem der passer indgangen – kender dette kort og er orienteret om, at det giver gratis adgang til museet, ofte med ledsager.

Et museum er et museum, er et museum

Statens Museumsnævn har taget hul på en debat om museumsbegrebet i meget vid betydning. Men det er også nævnets opfattelse, at den må foregå bredt i museumskredse, som varslet på sidste årsmøde. Måske kan nedenstående bruges i denne debat.

Af Frank Birkebæk, Roskilde Museum

Engang var der kun et af slagsen. Ligesom så meget andet. Enkelt var det og eksklusivt.
Så groede de frem af sig selv, og blev mange. Kompliceret, men spændende, bredt formidlende. Det kaldte på offentligt engagement. Vi fik tilskudssystemer og senere egentlige museumslove. Et museum var og er derfor i lovens forstand et godkendt statsligt eller statsstøttet museum.
For at opnå denne lovliggørelse var proceduren indtil 31. januar 1989 fastlagt som følger:
Det afgørende var museets nødvendighed, forstået således, at det udfyldte en defineret plads i forvaltningen af landets kulturarv, at det havde en vis standard og en fastlagt lokal/regional (ikke-statslig) driftsfinansiering.
Statens Museumsnævn vurderede museet og kunne så med en museumsfaglig »godkendelse« indstille museet til ministeren til endelig godkendelse som statstilskudsberettiget. Tilskudssystemet var automatisk. Så hvis ministeren fandt nævnets indstilling fornuftig, var det sidste skridt at bevillige pengene over fi-

Statens Museer. Financieres alene af Staten (Kulturministeriet). Vægtigst vejer de to hovedmuseer, Statens Museum for Kunst og Nationalmuseet (billedet).
Foto: Niels Elswing.

nansloven. I mange år var det et naturligt skridt. Men 3-4 år inden lovrevisionen blev kassen ret pludseligt smækket i. Ingen nye museer blev statstilskudsgodkendt af ministeren. Man kunne godt ane radikale ændringer ved lovrevisionen.
Men samtidig begyndte presset fra initiativer som enten var i deres vorden eller fuldt »museumsfærdige« at stige. Ved lovrevisionen stod fire i kø som kom med ind i varmen. Men 2-3 nye museer var allerede under behandling og rundt omkring i landet blomstrede og blomstrer ideerne.
Samtidig var initiativerne på vej til at skifte karakter. En – forholdsvis – ny museumstype begyndte at optræde stadig hyppigere, nemlig de såkaldte »branchemuseer«. Betegnelsen er ikke nødvendigvis dækkende. Men den beskriver det forhold, at et fag, et område, en socialgruppe eller en branche ønsker at etablere et museum for sin egen historie. Som regel er det et emne, der i princippet hører hjemme på et »traditionelt« kulturhistorisk museum. Ofte viser det sig, at det jeg med et samlende ord vil kalde branchen, selv vil finansiere driften eller medfinansiere. Som regel er branchen også selv »projektmagere«.
Af nye eksempler kan nævnes Grafisk Museum, El-museet, Fly-museet (som dog ikke har søgt statsanerkendelse) og Vej-museet (under etablering). På det allerseneste er der dukket endnu en ny slags kulturarvsformidlende initiativer op, som – under alle omstændigheder på formidlingssiden har museumslignende karakter: Science-centre og f.eks. et Vikinge-center ved Jellinge.
I flere tilfælde er det i museumssammenhæng yderst kapitalstærke interesser, der står bag sådanne initiativer.
Samtidig findes der altså museumsprojekter af mere eller mindre traditionelt tilsnit i museumsløse lokalområder og regioner.
Sammenfattende kan det fastslås, at

Danmarks Flyvemuseum er et branchemuseum under opbygning. Det åbner den 2. juni i Museumscenter Billund sammen med Falckmuseet og Danmarks bilmuseum.

det vidner om et ganske omfattende behov for at få bevaret, belyst og formidlet kulturarven. På mange måder ser det ud til, at vi står over for den 3. eller 4. generation af »museumsgrundlæggelser«. Det kan der godt udlæses megen samfundslære af. Men det er ikke dette indlægs ærinde.
Der skal derimod stilles en række spørgsmål, som jeg efter min bedste opfattelse mener at vi – museerne – må tage stilling til. Jeg skal understrege, at disse betragtninger, som ikke indeholder svar, men alene skal forsøge at påpege nogle problemstillinger, står helt for min egen regning.
Jeg vil gerne begynde der, hvor ovenstående afsnit slutter: 1. januar 1990. Da trådte den nye museumslov i kraft med et ændret tilskudssystem – og med et, må vi opfatte, snævere nåleøje for nye statsanerkendelser. Nævnet vil stadig foretage en museumsfaglig bedømmelse og indstille til ministeren. Ministeren vil derefter, som det formuleres i Betænkningen til museumsloven »– i forbindelse med udarbejdelsen af de årlige finanslove ... tage stilling til godkendelse af tilskud til nye museer«.
Som teksten er blevet udlagt, betyder det, at ministeren vil søge tilvejebragt de nødvendige midler til nye statsanerkendelser ved at opnå tillæg til den bevillingsramme, der gives til museumstilskud.
Man snyder ingen, mindst sig selv, ved at forestille sig, at der vil blive længere mellem snapsene – under indtryk af de fremherskende politisk-økonomiske vinde.
Når dette sammenholdes med en allerede eksisterende kø på 3 museer og flere på vej, kan der rimeligt tydeligt ses et behov for overvejelser.

Først til mølle – eller prioriteringer

Det er således sikkert, at der vil stå en kø af museer, som alle opfylder museumslovens kriterier for at opnå statsanerkendelse, når der næste gang tilskudsgodkendes et nyt museum af ministeren.
Det må være rimeligt at forudsætte, at ministeren vil følge den mu-

Universitetsmuseer. Fire museer (hovedsaglig naturvidenskabelige) drives af Københavns Universitet: Zoologisk Museum, Botanisk Museum og Geologisk Museum (billedet) samt Medicinhistorisk Museum.
Foto: Trine Gåsland.

Statsanerkendte lokalmuseer. Spredt rundt om i landet ligger ca. 120 lokalmuseer: kulturhistoriske museer, kunstmuseer og naturvidenskabelige museer. De kan være foreningsejede, selvejende institutioner eller kommunale/amtskommunale.
I langt de fleste tilfælde er hjemkommunen primær tilskudsgiver. Amterne yder direkte eller indirekte tilskud til museernes drift. Staten giver et lovbundet tilskud, som er afhængig af det ikke statslige tilskud. For hovedparten af lokalmuseerne udgør det ca. 30% af driftsudgifterne. (Roskilde Museum).
Foto: Flemming Rasmussen.

Specialmuseer. Museer, som omhandler et enkelt emne (emnekreds) indenfor kulturarven: landbrug, fiskeri, søfart, kunstindustri, vikingeskibe, m.v. Museerne er landsdækkende, men financieres hovedsagligt som lokalmuseerne. (Vikingeskibshallen i Roskilde). Foto: Grethe Schantz.

seumsfaglige vurdering som han får af nævnet og godkende de ventende. Men ønsket om prioritering kan senere komme fra flere sider. Også vores egen. Eller skal vi sige først til mølle?
Altså indstille til tilskudsgodkendelse i den rækkefølge museerne har ansøgt?

Hvilke præmisser for en eventuel prioritering?

Hvis der skal prioriteres, må vi tilvejebringe nogle holdninger som grundlag.
En overordnet holdning kunne – og burde – det vel stadig være at tilstræbe en rimelig museumsdækning af landet, både geografisk og emnemæssigt. Indenfor alle museumskategorier kan der peges på udækkede områder. Bl.a. også indenfor det lovfæstede kulturhistoriske undersøgelsesarbejde. (Et forhold som sikkert bliver endnu mere iøjnefaldende når arbejdet med administrationen af nyere tids kulturhistorie – bestemmelsen skal fordeles).
Man kunne også, og samtidig, prioritere efter økonomien og f.eks. indstille det »fattigste« museum først, fordi det trænger mest? Eller det rigeste, fordi det har flere udviklingsmuligheder? Men udgangspunktet kunne måske også være, at fremme nytænkning. At støtte de projekter, som udvider eller sprænger grænserne og provokerer vante opfattelser og indarbejdede traditioner?

Museumsbegrebet

I så fald vil det være nødvendigt at revurdere museumsbegrebet. Den nødvendighed har vi måske i det hele taget.
Bl.a. betyder de ovenfor omtalte »anderledes« museumstypers eksistens nødvendigvis en stillingtagen.
Der ligger efter min opfattelse en urørlig kerne i museumsbegrebet,

»§12, stk. 4-museer«. Museumsloven åbner mulighed for flerkommunal samdrift af lokalmuseerne. Som et resultat af sådanne samdriftsaftaler, kan der etableres »filialmuseer« som bliver en del af »hovedmuseet« og dettes statsanerkendelse. (Fjordmuseet i Jyllinge).
Foto: Flemming Rasmussen.

som formuleres i museumsloven § 1 og 2: Museet skal medvirke til at sikre Danmarks kulturarv og det skal gøre det gennem indsamling, registrering, bevaring, forskning og formidling.
Dertil må det helt klart tilføjes, at det museumsfaglige ansvar skal være entydigt og uafhængigt af »andre« interesser.
Men derefter må man også spørge; hvor snævert et virkeområde kan accepteres? Og hvor bredt?
Under alle omstændigheder må der gøres overvejelser over hvad et museum kan/må *udover* museumslovens kriterier. F.eks. kan der peges på et foreliggende forslag til en ny museumslov for Grønland, hvori der findes en bestemmelse om, at et museum kan rumme andre kulturformidlende institutioner.
Der kan gives mange bud på en udvikling af museumsbegrebet. Det kan der vendes tilbage til senere her i bladet – eller i andre fora.
Blot skal der her kort berøres nogle modeller, som knytter an til nogle overvejelser om statsanerkendelsesbegrebet.
Man kunne – måske – løse nogle af de eventuelt kommende prioriteringsproblemer ved også at revurdere gældende retstilstand på dette område.

En, to, eller flere slags statsanerkendelser?

I dag består en statsanerkendelse som nævnt af to forbundne led: en museumsfaglig godkendelse, givet af Statens Museumsnævn som indstilling til ministeren og en (efterfølgende) tilskudsgodkendelse givet af denne. Men der findes også en anden, skal vi kalde den: indirekte model. Det er en »udløber« af lovens § 12 stk. 4, der handler om flerkommunal samdrift af et museum. Disse samdriftsaftaler *kan* rumme en såkaldt filialordning. Det vil sige, at den museumsløse kommune har eller får oprettet et mindre »museum« som et led i samdriftsaftalen. Dette mindre museum bliver da en del af hovedmuseets statsanerkendelse. Da alle kommuners tilskud i en samdriftsaftale oppebærer eget statstilskud, bør disse aftaler under alle omstændigheder være underlagt nogle minimumskrav. Men når dette er tilvejebragt, er det så en ny model

for at få ventende museer med ind under museumsloven?
I praksis vil det sige, at man i fremtiden kan anbefale en samdriftsaftale i stedet for en egentlig statsanerkendelsesansøgning, hvis det forekommer mere hensigtsmæssigt (for lille institution, for snævert virkeområde, for svagt befolkningsunderlag m.v.)
Det er en rationel model, fordi hovedmuseet kan råde over bl.a. faciliteter og ekspertise, som det nye mindre museum ikke vil kunne etablere – men nu få del i. Men som sagt må en sådan model forudsætte, at der opstilles rimelige minimumskrav for en samdriftsaftale, og at Statens Museumsnævn foretager en egentlig vurdering på grundlag af disse krav.
Kunne man også forestille sig, at der blev arbejdet på en model af samme karakter, men gældende for to institutioner indenfor samme kommune? Altså ikke en kommunal samdriftsaftale, men en »institutionel samdriftsaftale, hvor det ny (lille/mindre) museum fik del i det større statsanerkendelse. Hvordan de økonomiske konsekvenser skulle være for statstilskudsberegningen må være lovrevisionsstof. Men foreløbig kan modellen jo diskuteres.
I en mere uddybet form, kunne den komme til at handle om det, som jeg vil kalde »Hybridmuseer«.
Med et hybridmuseum mener jeg en museumsinstitution som rummer f.eks. både et kulturhistorisk-, et naturvidenskabeligt- og et kunstmuseum. Alle tre gerne med hver sin museumsfaglige statsanerkendelse. Det er i princippet ikke muligt i dag i.h.t. gældende lov. Men modellen åbner mulighed for rationelle løsninger for bl.a. administration, konserveringsfaciliteter, værksteder og magasiner.
Hvis en sådan hybridmodel findes hensigtsmæssig, bør man overveje, om der også skulle indarbejdes et nyt tilskudssystem for et sådan museum. Kunne man forestille sig et gradueret statstilskudssystem? F.eks. således, at den »første« afdeling får årets statstilskudsprocent, den næste 60%, næste 30% osv?
Jeg skal endelig nævne en sidste statsanerkendelsesmodel, som jeg mener bør drøftes meget indgående. Det drejer sig om, at man kunne forestille sig to »slags« statsanerkendelser: en med og en uden statstilskud?
Den sidste – uden statstilskud – skulle så være en ren museumsfaglig statsanerkendelse, altså en slags faglig blåstempling. Den skulle be-

Kulturøkonomi

Fra Kulturministeriet er udsendt skrivelse i forbindelse med den kulturpolitiske redegørelse som kulturministeren afgav til Folketinget 16. marts 1989, hvori det blev tilkendegivet, at Kulturministeriet ville søge at få gennemført en undersøgelse af kulturlivets bidrag til samfundsøkonomien.
Der er af Kulturministeriet nedsat en lille arbejdsgruppe, som indtil nu bl.a. har beskæftiget sig med de undersøgelser af kulturens økonomiske betydning, som er blevet gennemført i andre lande.
Et af arbejdsgruppens medlemmer, professor Jørn Langsted, Institut for dramaturgi ved Aarhus Universitet har foretaget en gennemgang af en britisk og en tysk undersøgelse om kulturøkonomi. Denne gennemgang foreligger nu i en publikation, som er udgivet med støtte fra Kulturministeriet: **Jørn Langsted: Kulturøkonomi – en britisk og en tysk undersøgelse. Grundforskningsprojekt om lokal kulturpolitik. Det Humanistiske Fakultet, Århus 1990.**
Ministeriet håber at publikationen vil skabe en bred debat om begrebet kulturøkonomi, fremkalde forslag og ideer og interesse for at igangsætte initiativer eller medvirke til gennemførelsen af en række af de initiativer, som ministeriet gerne ser gennemført som led i et projekt om kulturøkonomi.
Hvis yderligere oplysninger ønskes, kan der rettes henvendelse til Ministeriet: fuldmægtig Bo Asmus Kjeldgaard, fuldmægtig Helvinn Høst eller fuldmægtig Eva Paulsen på telefon 33 92 33 70.

F&V-Nytt

er et nyt nordisk tidsskrift for dokumentation, bevaring og formidling af film og video ved nordiske museer.
De to første numre – F&V-NYTT 1, 1989 og 2, 1989 – er udgivet af en redaktion med medlemmer fra Norge og Sverige, udpeget af hhv. den norske og den svenske museumsforening. Man har i efteråret 1989 henvendt sig til de danske museumsorganisationer for også at få de danske museer med i kredsen og Dansk kulturhistorisk Museumsforening har som sin repræsentant i redaktionen udpeget: **Tine Wanning** fra Dokumentationsenheden på Nationalmuseet. Spørgsmål, stof som ønskes optaget m.m. kan sendes til Tine Wanning eller til redaktionens adresse: NKKM, Ullevålsveien 11, 0165 Oslo 1, Norge.

tyde, at museet blev en helt ligeværdig part i museernes samarbejde. Fuldt medlem af museumsrådet, adgang til at søge rådighedssum m.v. Men altså også med det krav til museet, at det opfylder alle lovens kriterier for museumsdrift (§ 11)?
Når spørgsmålet rejses her skyldes det selvfølgelig de gældende vilkår og omstændigheder, samt det faktum, at det for nogle ganske få af de nye museumsinitiativer, er vigtigst at få den museumsfaglige godkendelse.
Men samtidig skal man ikke se bort fra, at det er kættersk tale, fordi staten dermed bringes i en situation, hvor den stiller krav (museumsloven) uden at være med i finansieringen. Tør vi det? Eller tæller andre faktorer lige så meget?
Under alle omstændigheder er det helt afgørende, at der for alle spørgsmål rejst i dette indlæg, må ligge en indgående museumsfaglig vurdering som grundlag for de eventuelle svar og deres endnu mere eventuelle effektuering.
Det skal i første omgang være museerne selv der overvejer.
En hver ændring i museumsbegrebet må være alene museumsfaglig funderet.

Museum®

Uanset hvordan disse spørgsmål måtte blive behandlet, har vi dog i mylderet af private, halvoffentlige og offentlige museumslignende institutioner indimellem et identifikationsproblem: er det museum, som folk henvender sig til, et museum, som opfylder museumslovens bestemmelser? Ordet museum kan vi ikke vinde hævd på - endsige mønsterbeskyttelse. Men kunne løsningen så ikke være »Museum®«. Som sagt, uanset hvad dette så måtte dække i fremtiden. □

FRIHEDSKAN

Af Carsten U. Larsen, Nationalmuseet

Det fører for vidt her at forklare alle trin i den dokumentationsproces, som ligger til grund for Frihedsmuseets nye formidlingstilbud. Men det lader sig gøre at opridse nogle hovedtrin, som kan være identiske på de fleste museer.
Der foretages en *genstandsregistrering,* hvor dele af de data, som vi har om museets genstande, omlægges fra manuelle arkiver til database. Når jeg skriver »dele af data« skyldes det, at transformation af allerede eksisterende arkiver til edb (retrospektiv registrering) er betydelig mere omkostningskrævende end registrering af museets tilvækst. Genstandsregistreringen tager udgangspunkt i den enkelte genstands livscyklus. Produktionen, brugen, udgravningen/indsamlingen, inventariseringen og håndteringen af genstanden på museet.
På samme måde som genstandene kan andet materiale på museerne edb-registreres. På Frihedsmuseet blev der således foretaget en registrering af mange fotografier og tegninger fra krigens tid.
Udover en tekstmæssig registrering sker der også en fotografering på dias af genstandene eller de gamle fotografier. Det er vigtigt, at der så tidligt som muligt skabes en sammenhæng mellem tekstdatabasen fra genstandsregistreringen og den billeddatabase, som skabes ved fotograferingen. Frygten for at stå med mange tusinde dias i den ene hånd og lige så mange tekster i den anden, er sædvanligvis afskrækkende og kræver store udgifter før en koordinering har fundet sted. Derfor er der i fotograferingsøjeblikket en elektronisk sammenkobling mellem fotoapparatet og tekstdatabasen. Denne sammenkobling sikrer, at vi hele tiden ved, hvilket billede der hører til hvilken tekst.

Produktet

På Nationalmuseet har vi i de sidste 2 år retrospektivt dokumenteret ca. 400.000 genstande og optaget ca. 150.000 dias. For Frihedsmuseets vedkommende har det resulteret i en database med tekst og billeder af godt 6.000 genstande, 4.000 fotografier fra krigens tid og knap 1000 tegninger og arkivalier. Tekstdatabasen ligger i en datamat, mens dias er blevet overført til en

ÅPEN PÅ EDB

På Nationalmuseet blev der den 9. april, på 50 års dagen for den tyske besættelse af Danmark, indviet et nyt medium i den danske museumsverden. Det kaldes interaktiv video og er et elektronisk leksikon over store dele af Frihedsmuseets dokumentation om besættelsesårene.
Betegnelsen dokumentation er valgt som samlebegreb for anvendelsen af datalogien indenfor registrering, forskning og formidling.

Publikumsstanden med det interaktive videosystem om modstandskampen 1940-45 på Frihedsmuseet før premieren.
Foto Lars Kann-Rasmussen

optisk videoplade. Videopladen aflæses med laserstråle, og man kan således springe mellem billederne med sekunders varsel. Først med den hurtige, elektroniske adgang til billederne er der tale om en billeddatabase.
Videopladen har yderligere den fordel, at den også kan gemme og afspille levende billeder, lyd og tekst. Det er på Frihedsmuseet blevet udnyttet, idet der udover billeddatabasen på pladen er ca. en halv times video med tilhørende tale på dansk og engelsk. Der er tale om film og billeder fra krigens tid, som er blevet struktureret i 9 sekvenser, som hver omhandler et bestemt emne, f.eks. besættelsen, forhandlingspolitikken, befrielsen, sabotage etc.
Datamaten og videopladeafspilleren er forbundet med hinanden, og man kan søge efter en eller flere genstande i tekstdatabasen, og uden besvær se de tilhørende billeder. Ligeledes kan man bladre i billeddatabasen og få den tilhørende tekst.

Anvendelsen

Den umiddelbart mest åbenlyse anvendelse af tekst- og billeddatabaserne er internt i museets antikvariske administration. Fordelene heri skulle gerne være indlysende, men dokumentationen vil også medvirke til at afhjælpe en række svagheder, som museerne er født med, særligt inden for distributionen. Hver museumsgenstand er ledsaget af sin egen historie, som opbevares i arkiver og registre, som stort set er utilgængelige for almenheden. Museernes produkt, nationens materielle kulturarv, egner sig ikke til fremsendelse med posten, og søgning af informationer er for det meste henvist til at ske på det enkelte museum.
Skrevne forskningsresultater og vandreudstillinger hjælper naturligvis til med at bringe vore resul-

Eksempel på dokumentation af genstandssamling. I dette tilfælde fra Etnografisk Samling, hvor der blev registreret, fotograferet og nedpakket. Rummanden i baggrunden har foretaget rensning af genstandene for DDT. Foto Arnold Mikkelsen

tater ud i verden. Men generelt må det siges, at museerne er forankret i et centralt distributionssystem. I langt større grad end f.eks. bibliotekerne. Det er samtidigt vor styrke. Vi kan tilbyde unikke oplevelser, som forbindes med de enkelte institutioner.

Dokumentation i form af tekst- og billeddatabaser kan et langt stykke hen ad vejen afhjælpe ønsket om decentral adgang til store mængder af vor information. Tekstdata fremsendes nemt og ubesværet over telefonlinien eller gennem postvæsenet. Billederne vil også senere kunne distribueres over hybridnettet og allerede nu kan videopladerne fremsendes som en almindelig pakke. Adgang til museets dokumentation kan også ske på museet i dokumentations- eller faktarum. Jeg vil gætte på, at de fleste kulturhistoriske museer udstiller mellem 10% og 20% af sine samlinger med en ledsagende tekst, som udgør promiller af den mængde informationer, som findes i museets arkiver. For kunstmuseerne er tallene nok væsentligt større og for de naturhistoriske museer væsentligt mindre.

Adgang til museets materiale i så stort et omfang som muligt burde være et knæsat princip blandt museumsfolk. Når det ikke er tilfældet, skyldes det, at vi i de fleste tilfælde blankt må afvise ethvert krav om fysisk adgang til genstandene. Rent bevaringsmæssigt og sikkerhedsmæssigt vil kun de færreste genstande kunne overleve en daglig håndtering. For arkivaliernes vedkommende er slitage et stort problem, hvilket vore søsterinstitutioner i arkivverdenen også slås med.

Adgang til museets dokumentation i faktarum kan sammenlignes med læsesale på biblioteker. Det er et naturligt ønske, hvilket nu kan imødekommes uden ødelæggende slitage på arkivalier eller sikkerhedsrisici for genstandene.

Endnu en svaghed, som dokumentationen kan bøde lidt på, er museernes énstrengede kommunikationsforløb. Ved hjælp af fodnoter, omfangsrige fundlister, foredrag, teksttunge udstillinger, åbne magasiner osv. gør vi os de hæderligste anstrengelser for at undgå envejskommunikationen. Men resultaterne bliver altid set, læst eller hørt som et forholdsvist énstrenget forløb.

Det elektroniske system om modstandskampen 1940-45 er et nyt tilbud, hvor publikum kan gå egne veje i en surrogatudstilling. Og samtidigt er det et kig i museets arkiver og kældre.

Nationalmuseets første elektroniske tilbud til publikum

Datamaten, som indeholder en del af Frihedsmuseets tekstdatabase, og videopladen, som indeholder billeddatabasen, er blevet

indbygget i en stand på Frihedsmuseet. Alt hvad publikum ser er to skærme, hvoraf den ene er en berøringsfølsom skærm til tekst og den anden til fremvisning af film eller billeder.
Gæsten kan ved at berøre skærmen vælge én ud af 9 videosekvenser, hver på ca. 3 minutter, eller man kan vælge at gå på opdagelse i Frihedsmuseets genstande eller billeder fra krigens tid. På et hvilket som helst tidspunkt kan man fortryde og foretage et nyt valg. Heraf navnet interaktiv video, idet man om ikke fører en dialog, så dog selv bestemmer sit oplevelsesforløb.
Vælger man at se genstande eller fotografier føres man gennem nye valg, hvor man samtidigt indsnævrer sig emnevist. Efter to eller tre valg vises første genstand eller billede inden for det valgte emne. Man kan herefter bladre i den stak af billeder, som findes til det valgte emne. Hvert billede har en ledsagetekst, som kort fortæller hvad billedet forestiller, men også en række emne- eller motivord. Man kan vælge at ændre sin interesse hen imod nogle af disse emner eller motiver, hvorefter man får vist det første af en ny stak billeder.

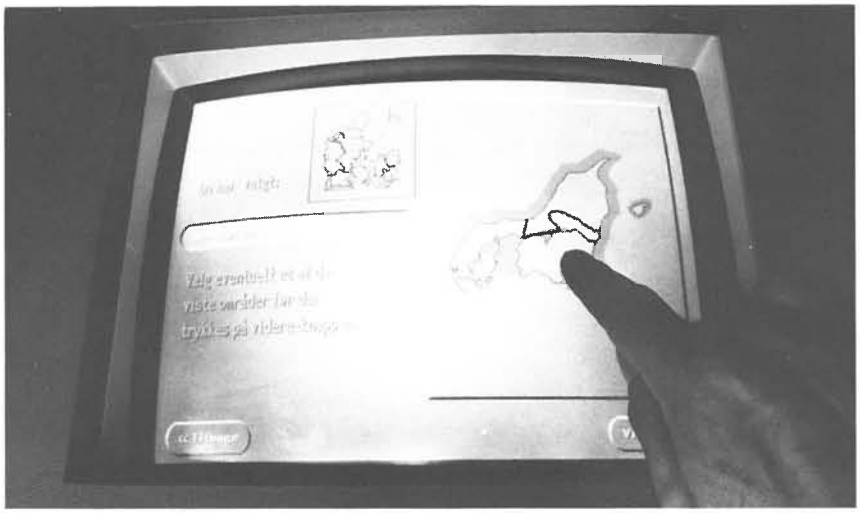

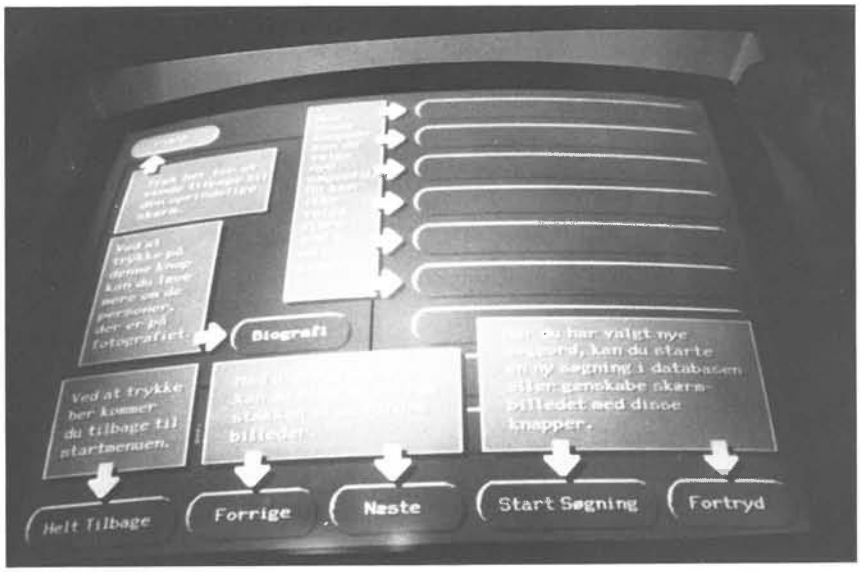

Videopladen om Frihedskampen 1940-45. Fuldt udnyttet kan pladen rumme ca. 110.000 billeder.
Foto Lars Kann-Rasmussen

Eksempel fra den berøringsfølsomme søgeskærm, hvor man kan vælge et fotografi fra krigens tid, ud fra underemne eller geografi. Et andet eksempel, hvor man har bedt om hjælp til forståelse af skærmbilledets muligheder.
Foto Lars Kann-Rasmussen

Et billede er valgt og den ledsagende tekst lyder: Tyske soldater med fodfolkskanon under beskydningen af Haderslev Kaserne den 9. april 1940.
Søgeordene, som kan anvendes til en ny associativ søgning er:
Besættelsen, Haderslev, Nørregade, 9. april 1940, tysk soldat, kanon, kamp, benzintank, autoværksted.

Den nærmeste sammenligning med systemet er et leksikon. Man slår noget op i leksikonet, og bliver i teksten gelejdet videre til et nyt opslag. Her finder man måske i naboteksten noget andet interessant og bevæger sig snart rundt i bogen uden plan, men med en associativ videnssøgning som mål.
Netop i disse dage er vi ved at foretage en evaluering af publikums brug til systemet. Er teknikken robust nok, er systemet for enkelt eller for kompliceret, bliver det overhovedet brugt og i så fald på hvilken måde og hvor længe af den enkelte person? Hvis vi ser bort fra teknikken er det elegante i systemet, at man med rimelig arbejdsindsats kan ændre adgangen til materialet. Hvis leksikontanken – den associative søgemetode – ikke er tilfredsstillende, kan søgemetoden ændres til eller udvides med en anden metode.

Ud over Valby Bakke

Det kan jo ikke nægtes, at selv om publikum med systemet har fået adgang til Frihedsmuseets kældre og arkiver, er systemet stadig et produkt fra os, museumsfolkene. Og på den måde struktureret og begrænset.
Men hvis vi med en overkommelig arbejdsindsats kan ændre adgangen til materialet, så kan andre jo også. Mediet lægger i sig selv op til, at enhver kan strukturere stoffet på sin egen måde. Det er også en af de grundliggende tanker omkring distributionen af det interaktive videosystem om Frihedskampen 1940-45. Pladen og tekstdisketter er bragt i handelen af Danmarks Radios Forlag til en pris af kr. 1.600. Men køberne vil samtidigt også modtage materiale, som beskriver, hvordan billedpladen er emnevist opdelt. Hvilke billeder findes der om sabotage, forhandlingspolitik, befrielsen etc. På den måde vil man selv, f.eks. som lærer i en undervisningssituation, kunne opbygge sit eget afviklingsforløb. Eller lade eleverne gøre det.
Vi håber, at systemet vil finde anvendelse inden for undervisningssektoren. Danmarks Radios Forlag og Munksgård Forlag har udarbejdet undervisningsmateriale, som er specifikt rettet mod dette interaktive videosystem.

□

Kunsten og det raffinerede spillede en stor rolle for mange og det blev til stande så fine, at man næsten ikke kunne fange budskabet. Foto: Ole Strandgaard.

EN FRIVILLIG SAG

I DANSKE MUSEER, nr. 2 1988, orienterede Hannelene Toft Jensen, Planstyrelsen, om intentionerne i en påtænkt lov om registrering af bygninger, opført før 1940.
Lovforslaget blev imidlertid aldrig fremsat i Folketinget, og registreringen er nu en frivillig sag for kommunerne. Og det er en opgave, museerne bør tage del i.

Af Peter Dragsbo, Esbjerg Museum.

Trods et vældigt løft for bygningsbevaringen, både i planlægningen og i den folkelige bevidsthed siden 1970'erne, har man både politisk og administrativt følt det som et problem, at der – midt i samfundets stærke forandringsprocesser – var så relativt få bygninger *registreret* som bevaringsværdige. De 160 hidtil udkomne bygningsregistranter rummer kun ca. 40.000 bygninger, mens man i 1984 anslog det samlede antal bevaringsværdige bygninger til 3-400.000. Samtidig måtte man erkende, at den traditionelle hus-for-hus-registrant var mindre hensigtsmæssig, når turen kom til f.eks. større og nyere byområder.

Loven der blev væk

Da man i 1984 ikke politisk kunne komme igennem med en offentlig støttepolitik for bevaringsværdige bygninger, fremsatte Folketinget ved en dagsorden 2.12.1986 forslag om en registreringspolitik, som i 1987 blev fulgt op af et forslag fra Planstyrelsen.
Dette forslag opererede først og fremmest med en landsomfattende, for kommunerne obligatorisk, registrering af alle bygninger fra før 1940, udført af et »rejsehold« på konsulentbasis ved hjælp af et detaljeret skema pr. bygning.
Fra bl.a. danske museumsfolk modtog dette forslag hård kritik, der især hvilede på følgende argumenter:

Livet i byen er svært at få med i en bevaringsplan – men med en veldokumenteret viden kan for eksempel et museum pege på særlige hensyn, der skal tages. Fra Nationalmuseets undersøgelse af Rosengade, København. Foto Peter Dragsbo 1970.

Danske byer har ikke altid haft det godt med helheden. Museet på hovedgaden i Sorø er både fredet og bevaret – mens baggaden omkring 1970 blev ryddet til sidste hus. Foto Peter Dragsbo 1967.

Lidt eftertanke i en vikingetid

På DKM's formidlingsmøde i marts på Fuglsøcentret var der en udmærket og oplysende debat om Vikingecentret i York, Jorvik Viking-centre.
Der var også et oplæg af Steen Hvass om et (muligt) kommende vikingecenter i Jelling.
Det blev der ikke så meget debat omkring. Måske var det hensynet til den engelske gæst. Måske krævede det hele lidt mere eftertanke. Sådan var det i al fald for undertegnede, som først nu vel hjemkommen begynder at reagere.
Hvad var det vi hørte?
Som jeg opfattede sagen, så drejer det sig om, at nogle turismeinteresserede mennesker i Jelling og omegn gerne vil gøre mere ud af Vikingetiden end Jellinghøjene og Danmarks dåbsattest kan klare alene. Man planlægger derfor et gigantisk besøgscenter, en slags tivoli hvor oplysning om vikingerne og viking'sk underholdning skal gå op i en højere enhed. Der var planlagt både en landsby, en by og en ringborg à la Trelleborg.
Det synes at være for meget for museumsfolkene, som træder med ind i projektet og får det reduceret, trimmet – *og tæmmet?* – så det ikke kan anstøde. Ja, hvem må det ikke anstøde?
Museumsfolk i al fald.
Jeg synes, at det er flot og fint at museerne går med ind i den slags projekter for også der at kunne formidle.
Men det er uklart for mig, *hvorfor* det oprindelige center var for stort, smart, larmende.
Det lykkedes borgerne i Jelling at få lov til at beholde deres flagstang.
De får også lov til at få et vikingecenter, men tilsyneladende ikke det »viking-fun-fair«, som formentlig skal til, hvis pengene skal rulle den rigtige vej.
Hvorfor skal museer *altid* være dem, som kommer og ødelægger legen?
Hvis ærinde går museerne i den slags sager? Hvem kan have ondt af lidt skæg med vikingerne?
Gorm og Tyra?

Ole Strandgaard
Museumsinspektør,
forstander for Museumshøjskolen

KOMMENTAR TIL LIDT EFTERTANKE

Når man tænker sig om, kan man ofte tilføre et projekt væsentlige kvaliteter, som det er tilfældet ved det store vikingeprojekt i Jelling. Jeg har ikke noget imod et »Viking-Fun-Fair«, men det kræver ikke megen spalteplads at forklare, hvorfor et sådant ikke skal placeres direkte i synsfeltet på 1000 meter fra det fornemste monument fra dansk vikingetid – ja, fra vikingetiden overhovedet – i Jelling.
Af hensyn til Jelling-monumenterne må der lægges overordentlig stor vægt på, at et byggeri, der placeres så tæt ved, ikke på nogen måde kommer til at belaste det landskabelige helhedsbillede.

Steen Hvass,
Vejle Museum

ER PARIS EN MESSE VÆRD?

Museumshøjskolens forstander besøgte i januar måned »2ème Salon International des Musees et des Expositions« i Paris og giver her sin vurdering af messen.

Af Ole Strandgaard, Museumshøjskolen.

»2ème Salon International des Musees et des Expositions«. Det lyder unægteligt flot. Omtrent som et historisk sovevognsselskab. Den spredte foromtale i udenlandske museumstidsskrifter lød spændende. Hvad var dette? Var det noget med at vise udstillingskunst, var der måske noget nyt at lære? Ville dette lidt uklare arrangement 20. - 28. januar i Paris være en rejse værd?
Det viste sig at være en messe som så mange andre. I grunden ikke til at skelne fra en automobil-, AV- eller modemesse. Omend med bedre smag og æstetik.
Det var også et særdeles kommercielt foretagende arrangeret ikke så meget for nogens blå øjnes skyld, men for messens...
»Salon« betyder altså messe.
»International« viste sig at betyde overvejende fransk, men med et betydeligt europæisk islæt.
Hvad så med »museer og udstillinger«?
Jo, det var en messe for museer - og deres udstillinger. Det var altså ikke et kollegialt forum for afprøvning af nye udstillingsideer men et sted, hvor museer kunne føre sig frem og prale af sig selv.
Messen havde tre afdelinger: En for museer, en for museumsudstyr og en for museumspublikationer.
Messen henvendte sig både til museumsfolk og til almindelige museumsbrugere og nysgerrige.

Nogle hovedindtryk kort fortalt:

Det var sjovt at se udstyrsafdelingen, men lidt irriterende, at også internationale firmaer var repræsenteret ved deres franske agenturer.
F.eks. vidste folkene på en stand for »Skandeko« ikke hvor varerne kom fra eller at alle billederne i deres salgsmateriale var fra Københavns Hovedbanegård!
Museumsstandene var af meget blandet standard. Nogle var hyperraffineret designet af dyre arkitekter, andre mere amatørmæssigt klampet sammen. Meget få var egentlig interessevækkende.
Kunstmuseerne holdt af at spille på den eksklusive æstetik og henvendte sig til det avancerede publikum.
De franske økomuseer (som vist egentlig efterhånden nærmest betyder folkemuseer) havde slået sig sammen med en skæg stand, som i protest mod det fine var bygget op af pakkasser og med et transportbånd hvorpå kørte de forskellige regioners (økologiske) ressourcer.
Dataskærme og videoplader, mere eller mindre »interaktive«, er kommet i vælten og synes endnu værd at prale af.
(Men ude i byen, i »det virkelige liv« på det smarte Qay d'Orsay-museum viser den nye teknik sig som ventetligt umanerlig restriktiv: Der er kun de valgmuligheder, som ressourcerne tillod indlagt.)

Hvorfor deltager museerne så i messen?

For at gøre opmærksom på sig selv. Lidt, men langt fra kun, af turismeårsager.
Mange museer er prestigesymboler for deres egn eller deres land.
Hvorfor skulle Vestberlin ellers lave en stor stand, som praler med, at de har råd til at hyre Aldo Rossi til at designe det næste museum?
National Museums and Galleries on Merseyside i Liverpool var med for at vise London, at de med ny status som nationale museer også kan repræsentere England i udlandet.
Omvendt mente Italien, at effekten var for ringe, så de vil ikke stille op næste gang.

Burde Danmark have været med?

Der var ingen dansk deltagelse i messen. Det kan have mange årsager. En af dem nok, at messen var praktisk talt ukendt i Danmark. Men sund dansk skepsis og omkostningerne ville nok også have bremset lysten til at deltage.

Så spørgsmålet må lyde: Bør Danmark være med næste gang?
Ja, ud fra den betragtning at dette handler om almen kultureksport og visen flag i det fremmede, så bør vi nok stille op.
Det ville have været befriende med en uhøjtidelig dansk stand, som på en begribelig måde fortalte om »den danske vej«:
Fællesskabet i organisationerne, Museumstjeneste og Museumshøjskole, Dansk Museumsindeks og Kunstindeks Danmark, alle vore *fælles, kollegiale løsninger,* det *folkelige, grundtvigske grundlag for vore mange museer.* Sammen med det kunne der nok blive plads til lidt smart, dansk arkitektur også.
Men jeg kan ikke se noget formål i at forsøge på at leve op til prestigeræset!
Vi ville også kunne eksportere vore grimme, men billige og praktiske syrefri papæsker osv. fra Museumstjenesten. Også på det punkt kunne der være grundlag for et alternativt fremstød. (Man kan nemlig ude i den store verden få eksklusive æsker i smuk indbinding, guldtryk osv.)
Det samlede, danske museumsvæsen burde overveje at lege med. Lad Nævnet koordinere, jfr. museumsloven § 22, 7) som siger at Statens Museumsnævn skal »formidle og koordinere internationalt samarbejde for museerne«. Og så skal vi finde nogle fransktalende museumsfolk til at bemande standen! □

De franske økomuseer var gået sammen om en stor stand bevidst »uæstetisk« omend med raffineret brug af lysbilledprojektion i pakkasserne!
Foto: Ole Strandgaard

Økomuseerne lod et transportbånd køre gennem et stort Frankrigskort med eksempler på landsdelenes erhvervsgrundlag. Museerne selv repræsenteret med en Uheer-båndoptager som dem, der opsamler traditionerne.
Foto: Ole Strandgaard

Transportbåndet fra økomuseernes stand kørte fra det store landkort ind i en traditionel montre. Foto: Ole Strandgaard

- Der var tale om en meget centraliseret løsning, der på mange måder var i modstrid med den decentrale tradition for bygningsbevaringsarbejdet herhjemme, f.eks. ved ikke at gøre brug af den omfattende lokale viden og ekspertise.
- For det andet er det vigtigt at holde sig for øje, at »bevaringsværdi« aldrig er et objektivt begreb, som kan fastslås en gang for alle – men et begreb, som udvikles i stadig vekselvirkning mellem folkelig og faglig erkendelse.
- For det tredje ville en ren skemaregistrering mangle den nødvendige forståelsesramme, som er nødvendig i et arbejde, der står og falder med folkelig og politisk accept. I denne »ramme« burde indgå en viden om, hvad det var for helheder, man havde med at gøre. Kun på baggrund af et overblik over byen, bebyggelsen, kulturlandskabet og deres karakteristiske eller særlige træk kan der ske en kvalificeret udvælgelse af, hvad og hvordan der skal registreres.

I 1987 oprettedes inden for Planstyrelsen en nye afdeling, 5. kontor, til at forestå registreringsarbejdet. Planerne om sigtet og den praktiske udførelse blev dog ændret ved regeringens beslutning i 1988 om ikke at genfremsætte de tidligere forslag. Derved blev registreringen en frivillig sag for kommunerne og skulle udføres af Planstyrelsen for midler, der fortsat ville blive stillet til rådighed. Samtidig blev tre forsøgsprojekter sat i gang, i Nakskov, Roskilde og Esbjerg.

En ny arbejdsmodel

Både p.g.a. kritikken, nye faglige koncepter fra Planstyrelsen, samt erfaringerne fra de tre forsøgsprojekter, er der i dag sket en markant drejning i registreringsprojektet.

For det første består den »model« for arbejdet, som nu vil blive tilbudt kommunerne, af en »tre-trins-raket«, bestående af

1) nedsættelse af en arbejds- eller følgegruppe, bestående af repræsentanter for kommunen, Planstyrelsen, og den lokale ekspertise: museer, arkiver og andre engagerede i bevaringsarbejde, samt udarbejdelse af en kulturhistorisk og arkitektonisk forundersøgelse.
2) selve registreringen, som foretages af konsulenter, og
3) en formidling, dels i form af et »kommuneatlas«, (Roskilde og Nakskov er netop udgivet), dels i form af f.eks. video til lokal-TV, foldere, plakater mv.

For det andet har man i løbet af forsøgsfasen, gennem talrige afprøvninger og diskussioner, søgt at hæve sig op over enkeltbygningsniveauet ved at operere med begreber som »betydende byarkitektoniske træk« (eller »hovedstrukturer«) og »bevaringsværdige strukturer« (eller »delstrukturer«).

Selv om definitionerne endnu er uklare, er det utroligt vigtigt, at bygningsregistrering nu også er blevet et spørgsmål om at »fange« byen eller landskabet som en fysisk og historisk helhed.

De for den konkrete by eller det konkrete landskab karakteristiske træk og strukturer er det nu bl.a. forundersøgelsens opgave at give et bud på.

I Esbjerg blev museet inddraget på to måder: Dels ved deltagelse i den planlæggende følgegruppe, dels ved at undertegnede i en måned blev »frikøbt« af Planstyrelsen som konsulent til udarbejdelse af et modelforarbejde, omfattende by- og bebyggelseshistorie for hhv. Esbjergs centrale bydele og et landdistrikt øst for byen. Forarbejdet, som nu foreligger trykt som arbejdsrapport for Planstyrelsen, blev udført i tæt samarbejde med arkitekter fra både Planstyrelsen og kommunen.

Smidstrup Slot ved Strandvejen, København, nedrevet 1968. Foto Peter Dragsbo.

Maglekilde Kuranstalt, Roskilde, nedrevet 1967. Foto Peter Dragsbo.

Det tværfaglige samarbejde etnolog-arkitekt var både nyttigt og inspirerende. Begge parter kom på nogle områder til at se på byen med nye øjne. En synlig struktur, opfattet af arkitekten, kunne forklares historisk – og et historisk forløb kunne omvendt ses, når der blev gjort opmærksom på det.

Museernes rolle

I vore byer og landskaber er der fuldt af både velkendte og ukendte »fortælleværdier«. Der er også fuldt af de værdier, som er knyttet til menneskers liv og færden i byer og bygninger, og som kun kan afdækkes

ved etnologiske undersøgelser. Det umiddelbart registrerbare er således kun en af flere præmisser for bestemmelse af »bevaringsværdi«! Derfor er inddragelsen af den kulturhistoriske viden, som findes i museerne, ikke en luksus, men en nødvendighed. En målrettet og ressourcebevidst registrering, hvad enten det drejer sig om bygninger eller mange andre kulturelementer, kræver et kvalificeret grundlag for bedømmelse og prioritering. En viden om, hvad der er væsentligt og uvæsentligt, hvad der har været karakteristisk eller enestående i den lokale/regionale bebyggelsesudvikling, byggeskik, kultur- social- og erhvervshistorie osv. Denne viden har museerne, alene eller i tværfaglige, regionale samarbejder. Den er opnået gennem mange års lokale undersøgelser og tidligere anvendt, dels gennem plansammenhæng eksemplificeret i engagementet i amternes fredningsplanlægning i 1980'erne. At vi også i det mere centraltstyrede bygningsbevaringsarbejde har fået en naturlig plads, er efter min mening et af de – trods kritiske røster – mange positive resultater af Planstyrelsens bygningsregistreringsprojekt. Planstyrelsen skal således i de kommende år udføre kommunevise bygningsregistreringer efter den nyudviklede model. Det sker, efterhånden som kommunerne melder sig som interesserede. Med Planstyrelsens ønske om at udnytte den lokale kulturhistoriske viden bedst muligt, ligger der en opgave for de danske museer. De bør – i samarbejde med deres kommune(r) – indgå i registreringsprojektet og få en afgørende medindflydelse på bestemmelsen af bevaringsværdierne i deres lokale område. □

Udstillinger

1. maj 100 år. Arbejdernes Internationale Kampdag

Arbejdermuseet i København
1. april til 1. september

Arbejdermuseet har fra Tyskland fremskaffet en udstilling af fotos, tegninger, plakater og grafik fra hele verden om 1. maj i de forløbne 100 år. Billederne er igennem flere år indsamlet af Neue Gesellschaft für bildende Kunst i Berlin. Der er nogle af de allerførste afbildninger af 1. maj demonstrationer, gribende fotos af optog igennem Europas ruiner efter Verdenskrigene og billeder af voldsomme kampe i nutidens udviklingslande, hvor arbejdere ikke har samme rettigheder til at demonstrere, som vi har.
Den seneste tids forandringer i Europa har givet mange af billederne nyt indhold og aktualitet.

Den 1ste Maj
bør alle Arbejdere kræve
8 Timers Arbejdsdagen
fastsat ved Lov.
Den 1ste Maj
Kl. 3½ Eftermiddag
afholdes Demonstrationsmøde paa
Nørrefælled
hvor enhver Arbejder maa komme
til Stede og stille Forlangende om:
8 Timers Arbejde. 8 Timers Frihed. 8 Timers Hvile.
Arbejdere husk at en forkortet Arbejdstid betyder Arbejde til vore arbejdsløse Kammerater, mindre Sult og Nød større Frihed og bedre Livsvilkaar
Mød derfor den 1ste Maj

Dansk 1. maj-plakat fra o. århundredeskiftet. (Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv. Foto Allan Schnipper).

Jeg er i Italien! H.C. Andersen på rejse 1833-34

Thorvaldsens Museum til 13. maj og fra 1. juni til 26. august i H.C. Andersens Hus i Odense.

En udstilling som viser en stor del af de godt 150 tegninger, H.C. Andersen udførte på sin første store udlandsrejse, der varede fra april 1833 til august 1834, som førte ham til Paris, Schweiz, Italien og Tyskland. Det var først og fremmest mødet med Italien, der blev rejsens store og betydningsfulde oplevelse for H.C. Andersens videre liv og digtning. Udstillingen belyser også H.C. Andersens rejse via samtidig billedkunst og meget ofte er det muligt at etablere meget tætte forbindelser mellem H.C. Andersens oplevelser og kunst fra samtiden.

Tegning H.C. Andersen: I gården til Palazzo dei Conservatori, Rom. 1833-34.

Chagall. »La Dation« – arven efter Marc Chagall

Efter kunstnerens død enedes den franske stat med arvingerne om en slags donation, en *dation*, af de efterladte kunstværker i stedet for de store summer, som arveafgiften ellers ville udgøre. Værkerne indgår herefter i de franske museers samlinger.
Chagall er digteren i dette århundredes malerkunst – en fabulerende poet, hvis poesi udspringer af et univers, der gennem et langt liv har udviklet sig under mange forskelligartede påvirkninger – hans jødisk/russiske baggrund, den russiske folkekunst, litterære og religiøse ideer blander sig med de mange indtryk han har suget til sig på sine rejser og ophold i udlandet. Chagall døde i marts 1985. Til det sidste arbejdede han med usvækket skaberglæde.
Udover værkerne fra den såkaldte »dation« fra Musée national d'art moderne Centre Georges Pompidou, er der stillet værker til rådighed for udstillingen fra Musée national Message Biblique Marc Chagall, Nice, fra Coll. Ida Chagall, fra Fondation Maeght, Saint-Paul-de-Vence og fra Den Kgl. Kobberstiksamling.

Louisiana 24. marts til 5. juni

Marc Chagall: Kirkegård. 1917

Spanske kunstnerinder i Europa

Mere end 20 kvindelige kunstnere er repræsenterede med værker fra maleri til musik, fra billedtæpper til skulptur, fra fotografi til film og video, fra opsætning til installationer.
Tilsammen giver de et panorama over nutidig spansk kunst og udtryksmåde.
Kvindemuseet i Århus 2.3 til 10.6.
Musikhuset i Århus 10.5 til 10.6

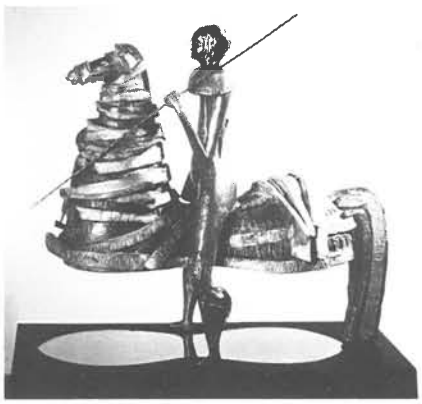

Marisa Campoy: Den Iberiske Hest.

Olietryk – en folkelig billedform

Det er første gang, der i Danmark vises en repræsentativ samling af disse billeder, som for ca. 100 år siden var den dominerende billedtype på væggene i de fleste danske hjem.
Olietrykkene, der nærmest kan betragtes som forstørrede glansbilleder, er traditionelt af folk med såkaldt »god smag« blevet betragtet som stereotype og sødladne. Det skyldes i høj grad, at vi har at gøre med billedformer, der er fremmede for dansk kunstopfattelse: De religiøse motiver er beregnet til husandagten i katolske familier, og genrebillederne er hentet fra kunsttraditionerne i München og Düsseldorf.
Odder Museum 19. maj til 31. december 1990

Nok se, men helst røre – skulptur af Ole Christensen

Det er lykkedes at samle værker, der dækker perioden 1970 til 1990 og som viser rigdommen i formsproget og sikkerheden i brugen af materialer: granit, marmor, bronze, støbejern og stentøj. Desuden et stort antal skitser.

Kunstmuseet Trapholt, Kolding, 5. april til 27. maj 1990

Nye udstillinger

– vil blive omtalt i udstillingskalenderen, såfremt museerne selv indsender materiale til Tove Borre, Ørslev Kloster.
Bladet forbeholder sig ret til at redigere det indsendte materiale, ligesom omtale af en udstilling kun bringes en gang.

Red.

Den bedende pige i klosteragrige omgivelser er et olietryk fra E. G. May Söhne i Frankfurt.
Dette firma leverede størstedelen af de olietryk, der i slutningen af 1800-tallet kom op på den danske landbefolknings vægge.

INDHOLD

Danekræ 2
Poul Graff-Petersen

På tomandshånd med Olsen i Odder 3
Niels H. Andersen

Et museum er et museum, er et museum 7
Frank Birkebæk

Frihedskampen på EDB 12
Carsten U. Larsen

Er Paris en messe værd? 17
Ole Strandgaard

Lidt eftertanke i en vikingetid 19
Ole Strandgaard

En frivillig sag 20
Peter Dragsbo

Udstillinger 22

Forsidefoto: Primitiv pigfinnet fisk (Polymixiide) fra molerets cementsten (ca. 50 millioner år gammel). Fisken er molerets tredie mest almindelige fisk og vil derfor normalt ikke komme i betragtning som danekræ. Det foreliggende stykke er dog ualmindeligt flot bevaret, idet kropsskelettet flere steder er perfekt. Lige til at løfte ud af fisken. Der er således tale om en ret almindelig fisk af usædvanlig høj udstillingsmæssig værdi, og det vil derfor være naturligt at erklære fisken for danekræ.
Findested: Ejerslev, Nordmors
Finder Bent Søe
Fundet: 1984
Kan ses på Molermuseet på Mors.
Foto: Ole Bang Berthelsen og Sten L. Jacobsen.

DANSKE MUSEER
Udgivet af Museumstjenesten. Udkommer ca. 6 gange om året.
»Danske Museer« erstatter det tidligere tidsskrift »Museumsmagasinet«.
Redaktion af dette nummer: Michael Lauenborg, Tove Borre og Frank Birkebæk.
Redaktionskomite: Claus Olsen, Statens Museumsnævn, Hans Jeppesen, Dansk Kulturhistorisk Museumsforening, Jesper Knudsen, Foreningen af Danske Kunstmuseer, Søren Lausted, Foreningen af Danske Naturvidenskabelige Museer.
Redaktionens adresse: Tove Borre, Ørslev Kloster, Hejlskovvej, 7840 Højslev, tlf. 97 53 85 65. Michael Lauenborg, Esbjerg Museum, Nørregade 25, 6700 Esbjerg, tlf. 75 12 78 11. Frank Birkebæk, Roskilde Museum, Sankt Ols Gade 17, 4000 Roskilde, tlf. 42 36 60 44.
Abonnement årligt: 100 kr. Ekspedition: Museumstjenesten, Sjørupvej 1, Lysgård, 8800 Viborg. Tlf. 86 66 76 66.
Lay-out: Else Kierstein, Esbjerg Museum.
ISSN 0904-0579
Sats og tryk: Arnold Thomsen A/S, Esbjerg
Eftertryk er kun tilladt i uddrag og med tydelig kildeangivelse.
Frist for aflevering af stof til næste nummer, der udkommer i august 1990, er den 23. juli.